

УДК 327(477:438)»312»(045)

Алла Киридон,
доктор історичних наук, професор,
директор Державної наукової установи
«Енциклопедичне видавництво»

Сергій Троян,
доктор історичних наук, професор
кафедри зовнішньої політики і дипломатії
Дипломатичної академії України при МЗС України

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ДІАЛОГ В УМОВАХ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ (2013–2014 РР.)

У статті проаналізовано характер, особливості, проблеми сучасного етапу українсько-польських відносин в умовах нових безпекових викликів і сутнісних змін усієї архітектури сучасних міжнародних відносин. Особлива увага приділена науковому аналізу стану й перспектив співробітництва між Україною та Республікою Польща у зв'язку з революцією Гідності та російсько-українським конфліктом 2014 р.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, відносини, постбіполярний світ, безпека, співробітництво.

Чверть століття тому в Європі та світі відбулися глибинні зміни геополітичного плану, викликані «оксамитовими» революціями, розпадом СРСР і припиненням існування світової системи соціалізму. Безпосереднім їхнім наслідком стали сутнісні трансформації в усіх сферах життя держав Центральної, Східної та Південної Європи. Частина з них, зокрема й Республіка Польща, успішно долучилася до європейських і євроатлантичних структур, інші приєдналися до євразійських інтеграційних планів, а ще одна група держав, до яких належить й Україна, понад два десятиліття намагаються віднайти оптимальний баланс між західним і східним інтеграційними векторами. Сьогодні одним із стратегічних інтересів зовнішньої політики України є поглиблення політичного діалогу з країнами Західної Європи, інтенсифікація практичного співробітництва з Євросоюзом у

сфері зовнішньої політики та політики безпеки, військово-технічної співпраці, сприяння успішному проведенню реформ тощо. Одним із найважливіших партнерів України в розв'язанні цих завдань є Республіка Польща.

Від часу входження Польщі до ЄС відбувалося наповнення українсько-польських відносин новим змістом, посилення її ролі як адвоката й лобіста євроінтеграційного та євроатлантичного курсу України. Це знайшло свій вияв, з одного боку, в підтримці ідей України, а з іншого, – у виробленні та реалізації конкретної програми співпраці ЄС з країнами Східної Європи. Насамперед, йдеться про програму сусідства і особливо про проект «Східне партнерство». Саме польсько-шведська ініціатива, оприлюднена у травні 2008 р. на Раді ЄС і започаткована на Установчому саміті ЄС 7 травня 2009 р. в Празі, спрямована на реальне прискорення процесу долучення України (поряд з іншими східноєвропейськими державами) до інтеграції з ЄС.

Безумовно, у цьому контексті найвагоміший вплив на подальшу динамізацію українсько-польських відносин повинен був справити поступ України в напрямку підписання Асоціації з Європейським союзом. Упродовж 2012–2013 рр. спостерігалася активізація євроінтеграційного напрямку України. Всебічну допомогу Українській державі на шляху підписання відповідної Угоди надавала Республіка Польща.

Вільнюський саміт ЄС в листопаді 2013 р. мав розпочати відлік нового етапу не лише співробітництва між Україною та Європейським Союзом, але й українсько-польських відносин. Звичайно, позитивне для України рішення листопадового (2013 р.) саміту ЄС у Вільнюсі не означало б зникнення проблем у відносинах між нашою державою та Євроспільнотою загалом та з окремими її державами-членами. Але й тут вагомим для Києва повинен був стати досвід Варшави у справі просування по шляху європейської інтеграції та результати першого десятиліття участі Республіки Польща в діяльності Європейського Союзу як повноцінного учасника цього об'єднання. Відтак, Польща наполегливо лобювала підписання Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом, навіть попри антидемократичні дії української влади на чолі з

В. Януковичем. Лише впродовж 2013 р. президенти Броніслав Коморовський та Віктор Янукович зустрічалися шість разів у різних форматах. Навіть підписали програму українсько-польського співробітництва на 2013–2015 рр. з конкретними кроками євроінтеграційного процесу [1].

Відмова Кабінету Міністрів України на чолі з М. Азаровим і Президента В. Януковича від підписання Умови про асоціацію з Європейським Союзом 21 листопада 2013 р. призвела до різкого напруження суспільно-політичної ситуації в Україні, нового Майдану, Європейської Революції та Революції Гідності. Наслідком революційних подій стали крах попереднього політичного режиму в Україні, втеча з держави В. Януковича та його найближчого оточення, формування нових владних структур.

Водночас перед новою українською владою й суспільством постали не лише серйозні внутрішньополітичні виклики, але й загрози зовнішнього характеру. Російська Федерація, брутально порушуючи міжнародне право і договірно-правову базу українсько-російських відносин як його складову, окупувала та анексувала Крим з подальшим незаконним включенням його до свого складу в якості суб'єкта федерації. Офіційна Москва також підтримала сепаратистів і бойовиків на Сході України, посприявши не лише дестабілізації ситуації в Донецькій і Луганській областях, але й розв'язанню військових дій так званих Луганської та Донецької народних республік з метою фактичного їх відторгнення від України.

Такий розвиток подій в Україні та довкола неї не лише став загрозою існуванню суверенної Української держави, але й підірвав засади всієї європейської безпекової та міжнародно-правової системи відносин. У цих умовах були поетапно введені в дію, насамперед Євроспільнотою і США, економічні санкції проти Росії, щоб змусити її відмовитися від незаконних дій щодо України. Водночас відбулося підписання (21 березня і 27 червня 2014 р. – відповідно політичної та економічної частин) та ратифікація (16 вересня 2014 р. синхронно Верховною Радою України і Європейським Парламентом) Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. Постає нагальна необхідність розробки стратегії подальшої

співпраці, визначення орієнтирів та пошуку нових підходів до співробітництва з Українською державою з боку окремих держав-членів ЄС. Особливої актуалізації для України набули відносини з Республікою Польща, яка на офіційному рівні та на зрізі громадянського суспільства продовжувала надавати підтримку і сприяння офіційному Києву. На думку експертів, раптова відмова тепер уже колишньої української влади від європейського шляху наприкінці 2013 р. та жорстокий розгін учасників мирної акції, серед яких були громадяни Польщі, стали шоком і для самих поляків.

Відносини України і Польщі опинилися в найгіршій фазі за багато років. Діалог було зведено до мінімуму. Заплановану на 2 грудня 2013 р. зустріч президентів Б. Коморовського і В. Януковича скасували ще наприкінці листопада. Глави держав мали відкрити новий пропускний пункт на кордоні, однак 29 листопада захід було раптово понижено до рівня віце-прем'єрів. А вже 2 грудня, за лічені години до відкриття пропускового пункту, стало відомо, що жодних представників уряду взагалі не буде. Скасовано було також і Форум підприємців, який мав відбутися цього ж дня за участі віце-прем'єрів України і Польщі.

Науковий директор Інституту Євро-Атлантичного співробітництва О. Сушко висловив тоді, у грудні 2013 р., думку, що поляки не «відрізатимуть» можливість для комунікації з українською владою. «Таким каналом для комунікації між ЄС і Україною залишатиметься президент Коморовський. Польща не зацікавлена, щоб Україна залишилася сам на сам з Росією, в повній ізоляції», – зазначив експерт. О. Сушко провів паралелі з ситуацією 2002–2004 рр.: «Схожа ситуація була у 2002–2004 рр., коли з Україною ніхто не хотів спілкуватися і лише Олександр Квасневський став «вікном» комунікації» [2].

Водночас, попри погіршення стосунків між Варшавою та Києвом на рівні режиму Януковича і Партії регіонів, стосунки польського представництва з громадянським суспільством в Україні розвивалися й надалі.

Своєрідним маркером характеру українсько-польських відносин від листопада 2013 р. став Євромайдан та каталізовані ним події. 21 листопада 2013 р. українці та

поляки заспівали український і польський гімн на Майдані Незалежності, завершивши цю акцію скандуванням «Разом до гідної і сильної держави! Разом до великої європейської родини!» Проте Євромайдан породив і широкі дискусії у польському суспільстві на тему європейських перспектив Києва. «Раніше польська влада автоматично говорила про членство України в ЄС, і це буденно сприймалося в Польщі. З появою Євромайдану з'явилися думки, не пов'язані з політикою, і не завжди прихильні до України. Але почалося реальне обговорення можливого членства України в ЄС. І це щось нове», – підкреслив польський експерт А. Шептицький.

Свідченням цього є й інтерв'ю поляків Польському Радіо. Ось кілька з них [3]. «На мою думку, ситуація є дуже складною. З одного боку, люди, які окопували Майдан, борються, по-перше, за дотримання прав людини, по-друге, за свої європейські ідеали, а також вимагають відставки влади. З іншого – існує агресія з боку влади, а також з боку демонстрантів. Я не можу об'єктивно оцінити ситуацію. Подача інформації в Польщі відрізняється від інших закордонних ЗМІ. На мою думку, вони настільки залежні... Не можна вірити всьому. До того ж є соціальні мережі, якими я користуюсь. Щоб зрозуміти, що відбувається на Майдані, треба бути на місці. І щоб дізнатися справжню ситуацію – треба бути по обидва боки барикад», – наголосив один із респондентів.

Певна частина опитаних співчувала українцям якось порідному, немов «братам по нещастю», висловлюючи впевненість, що вони стали заручниками політики Кремля. «Мені здається, що Україна, як і Польща, маю на увазі Смоленськ, потрапила у плани Росії щодо так званого Євроазійського союзу. І на жаль, протистояння головним російським політичним теоретикам – Караганову та Дугіну – призводить до страшних наслідків...», – констатував учасник опитування.

Водночас, більшість поляків були впевнені у тому, що їхня держава не в змозі якось повпливати на вирішення конфлікту в Україні. Спроби домовитись з українською владою, на їх погляд, є марними, власне, як і надання гуманітарної допомоги, яка тижнями стоїть на кордоні.

Єдине, на думку польської спільноти, що може зробити польський уряд – це діяти системно разом з Європейським Союзом. Характерною в цьому плані є така точка зору інтерв'юера: «Влада намагається допомогти, але якщо реально дивитися на речі, не може нічого зробити. Єдине, що може зробити влада, це допомогти можливим біженцям в нашій країні. Звичайно, такі декларації звучали. Щодо гуманітарної допомоги, то з того, що мені відомо, це неможливо, бо її туди не пропускають. Отже, влада має зв'язані руки, а все інше – це вже скоріше справа не Польщі, а Євросоюзу, який є значно важливішим і впливовішим, ніж Польща».

Поза тим, саме офіційна Варшава і польська громадськість виявили не лише високий рівень поваги до революційних подій в Україні, але й солідаризувалися з ними і навіть стали їх безпосередніми учасниками. Так, окремі польські телевізійні канали цілодобово в режимі on-line вели репортажі з Києва в переломні та водночас трагічні для українців лютневі дні 2014 р. Усі польські телеканали в суботу 1 лютого увечері увімкнули кліп на пісню «Подай руку Україні» з кадрами подій у Києві. Чимало поляків – журналістів, репортерів, дипломатів, політиків, студентів, правозахисників, волонтерів та ін. – стали безпосередніми учасниками третього Майдану і Революції Гідності, а потім і подій на Сході України.

Увесь світ дивився репортажі з Києва польського журналіста Бартоломея Маслянкевича. Зокрема, 22 січня він разом із оператором зумів записати унікальний відеорепортаж як Беркут і солдати-строковики «зачищали» вулицю Грушевського і, наздоганяючи, били мітингувальників. У кінці сюжету Маслянкевич безстрашно підійшов до силовиків і звернувся до них (польською мовою): «Що ви робите?!? Чому б'єте? Ви ж українці!». У підсумку, відеорепортаж поляка менш ніж за добу набрав у YouTube майже 140 тисяч переглядів [4].

Польський журналіст і дослідник-науковець Мацей Мацейовський не тільки брав участь у драматичних подіях 2013–2014 рр. у Києві, про які зробив чимало репортажів, але й проводить тепер наукове дослідження на тему «Роль

польських медіа у висвітленні українського конфлікту», про результати якого доповідав, зокрема, на науковій конференції «Війна в Україні з перспективи прав людини», яка відбулася 9-10 листопада 2014 р. в рамках XXXII Дня прав людини в Католицькому університеті імені Івана Павла II в Любліні.

Загалом, якщо говорити про мейнстрім польських медіа, то це, насамперед, підтримка Майдану. На думку співробітниці Інституту філософії та соціології Польської академії наук Наталі Рябінської, «поляки відреагували на події в Україні, тому що у них цілий час є паралелі з 1989 р. Щоправда, зараз з'явилося більше паралелей із 1981 р. Поляки мають досвід виборювання своєї незалежності. І думаю, саме це стало причиною такої підтримки Майдану... Київський Майдан – це явище, яке вразило поляків. Воно показало, що український народ є, він є активним діячем, він не завжди погоджується зі своїми політиками, і він є набагато вартісніший, ніж його політики. І він заслуговує на безумовну пошану» [5].

Новий етап українсько-польських відносин, підґрунтя якого вилоновувалося в попередній період, започатковано 2014 р. – зі зміною владних структур в Україні та Республіці Польщі. Особливість періоду полягає в складності ситуації в Україні, яка після подій Революції Гідності змушена була реагувати на нові виклики, фактично опинившись у стані російсько-української війни.

Розвиток подальшої взаємодії держав – України та Польщі – лежить у площині осмислення набутого досвіду та випрацювання перспективної парадигми відносин. Обумовленість зацікавленості сторін викликана історичними зв'язками, територіальною близькістю (держави-сусіди), спорідненістю культур і мов, стратегічним партнерством тощо. Водночас характер українсько-польських відносин визначатиметься як позицією обох країн, так і еволюцією геополітичних реалій, насамперед у Європі, а також якістю просування України на шляху всебічної поступальної співпраці з Європейським Союзом.

Список використаних джерел та літератури

1. За свободу і вашу, і нашу: що поляки думають про Майдан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/198/Artykul/162944>
2. Коморовський і Янукович: дружба в минулому? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.de/коморовський-і-янукович-дружба-в-минулому/a-17264906>
3. Майдан змусив поляків інакше подивитися на українців – соціолог з Варшави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dif.org.ua/ua/commentaries/sociologist_view/maiolog-z-varshavi.htm
4. Польський журналіст покорил YouTube своїми відеорепортажами с Грушевського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3296371>
5. Майдан змусив поляків інакше подивитися на українців – соціолог з Варшави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dif.org.ua/commentaries/sociologist_view/maiolog-z-varshavi.htm

Alla Kyrydon, Sergiy Troyan

**UKRAINIAN – POLISH DIALOGUE IN CONDITIONS OF DIGNITY
REVOLUTION (2013-2014)**

A quarter of a century ago Europe and the whole world underwent deep geopolitical changes, caused by the «velvet» revolutions, the collapse of the Soviet Union and the downfall of the world socialist system. These events led to the vital transformations in all areas of life of Central, Eastern and Southern European countries. Some of them, including Poland, successfully joined the European and Euro-Atlantic structures, while others joined the Eurasian integration plans. Yet, for more than two decades another group of countries, including Ukraine, have been trying to find the balance between Western and Eastern integration vectors. Nowadays one of the strategic vectors of Ukraine's foreign policy is to deepen political dialogue with the countries of Western Europe, to intensify practical cooperation with the EU in the sphere of foreign and security policy as well as in military-technical collaboration, to promote the success of the reforms etc. Poland is one of the most important partners of Ukraine in these aspects. The development of further cooperation between two countries – Ukraine and Poland – presupposes the understanding of the acquired experience and elaboration of a perspective relationship paradigm. The

mutual interest of the states can be explained by the historical ties, territorial proximity (neighboring countries), culture and language affinity, strategic partnership, etc. At the same time, the nature of the Ukrainian-Polish relations is determined by the position of both countries, by the evolution of the geopolitical situation, especially in Europe, as well as by the quality of Ukraine's progress towards further cooperation with the European Union.

Key words: Ukraine, Poland, relations, post-bipolar world, security, cooperation.

A. Kyrydon, S. Troyan

DIALOG UKRAIŃSKO- POLSKA NA WARUNKACH GODNOŚCI REVOLUTION (2013-2014)

W artykule zbadano charakter, cechy, problemy obecnego etapu stosunków ukraińsko-polskich w obliczu nowych wyzwań dla bezpieczeństwa i zasadniczych zmian w całej architekturze współczesnych stosunków międzynarodowych. Szczególną uwagę przywiązuje się do naukowej analizy stanu i perspektyw współpracy między Ukrainą i RP w związku z rewolucją Godności i konfliktem rosyjsko-ukraińskim w 2014 r.

Słowa kluczowe: Ukraina, Polska, relacje, podwubiegunowy świat, bezpieczeństwo, współpraca.